

Слово випускових редакторів

Тринадцяте число «Курбасівських читань» вирізняється напрочуд багатовекторними дослідженнями, ймовірно, через те, що воно є своєрідним підсумком дводенної наукової конференції, проведеної наприкінці травня 2018 року Національним центром театрального мистецтва імені Леся Курбаса. Кожний день конференції був ніби окремим блоком із власною темою, власною формою організації і, звичайно ж, своїм окремим колом учасників. Перший блок був присвячений темі «Незалежні театральні ініціативи: концепції, програми, перспективи», він згуртував не тільки теоретиків-науковців, а й практиків: режисерів, драматургів, акторів, арт-кураторів. Дискусійний простір конференції формувався довкола таких питань: які форми незалежних театральних ініціатив є на сьогодні продуктивними в нашій державі? чи потрібна Україні реформа театральної системи? як і що саме маємо змінити? що нам варто запозичити зі світового досвіду, а що – ні? що нового ми самі можемо запропонувати іншим країнам? яким може бути наш власний шлях у цій царині? Відповіді на ці та інші питання, які виникали в процесі наукової бесіди читач, без сумніву, зможе отримати зі сторінок цього випуску «Курбасівських читань».

А тепер – своєрідний «анонс» подій-досліджень. Олена Коваленко у своїй статті систематизує вектори режисерських шукань «шістдесятників» – останніх романтиків ХХ століття – від національно-гуманітарної до морально-етичної опозиції. Неда Неждана порівнює український і міжнародний досвід у сфері незалежних театральних ініціатив. Олександр Мірошниченко викладає концепцію незалежних театральних центрів як основи реформування театральної царини в нашій державі. Анна Калугер робить спробу теоретичного осмислення досвіду київської лабораторії «Actor without cover» Ігоря Аронова, що працювала в Національному Центрі театального мистецтва

імені Леся Курбаса протягом 2017–2018 рр. Білоруський дослідник сучасної драматургії Дмитрій Ермолович-Дашинський наголошує на актуальності форми моновистави для українського театрального мистецтва 2010-х років, а також здійснює критичний аналіз вистав II фестивалю української драми «Дніпро. Театр. UA». Розвідка Жанни Бортнік – це комплексне дослідження української монодрами XX–XXI століття починаючи з 1970 року до сьогодення, у якій серед інших окреслене поняття «монодраматизації» суспільства. Завдяки Володимирі Колязину вперше на сторінках «Курбасівських читань» маємо змогу вивчати творчість і радянський період життя німецького режисера Ервіна Піскатора. Наталія Шевченко ділиться результатами анкетувань, проведених серед учасників акторських інтенсивів «Актор без прикриття» Ігоря Аронова у 2018 році, порівнюючи їх із подібним опитуванням учасників інших акторських тренінгів 2000 року, соціологічно опрацьованим Неллі Корнієнко. Режисер Юлія Гасиліна на прикладі власного досвіду роботи у центрі «Пасіка» і театрі-студії «Міст» обстоює ефективність діяльності незалежних театральних центрів і незалежних театрів в Україні. До цього номеру вміщена також і стаття Олени Бондаревої, присвячена аналізу п'єс із останньої збірки драматурга-ювіляра Ярослава Верещака. Актор Олег Драч говорить про квантову природу театру, обравши для цього класичну форму філософських діалогів.

Отже, цілком очевидним є те, що представлені вашій увазі роботи відкривають нові горизонти для майбутніх досліджень про український театр XX–XXI століття.

*Юлія Скибицька,
кандидат філологічних наук,
науковий співробітник
НЦТМ ім. Леся Курбаса*

* * *

Ми живемо в час, коли кордони вже не проходять між культурами, дисциплінами чи людьми. Можливо, людина як така опиняється всередині кордону чи стає кордоном? Інформаційний шум, який наразі називають постправдою або гібридністю і що його можна побачити як сучасний «страх і тремтіння», може виявитися власним шумом кожної конкретної людини. Чи не є причиною такого шуму звична антропоцентристська оптика, що підлаштовує світ під потреби та безпеку людини? Навіть якщо таке підлаштування загрожує самому існуванню людини та світу?

На семінарі «Перформативність» у рамках наукової конференції «Незалежні театральні ініціативи» організатори ставили перед собою завдання почати дискусію про нову методологію науки, у якій «мистецтво постає альтернативним до науки засобом репрезентації, аналізу, розуміння та зміни світу».

До тринадцятого номеру «Курбасівських читань» увійшли тексти, які прямо чи опосередковано звертаються до явища перформативності і його походження або ж говорять про інші прояви кризи гуманітарного знання, симптомом якої і є актуалізація перформативності.

Що таке власне перформативність? І чим вона відрізняється від перформансу чи театральності? Якою є та нова ситуація в гуманітарному знанні, що викликала появу перформативного повороту? Яким чином перформативний поворот, як стверджує Ева Доманська, «відображає шифт фокусу аналізу від споглядання, рефлексії світу і людини до схвалення його повстання проти існуючої реальності?»

Аналізуючи три різні підходи до визначення перформативності (від шекспірівської метафори – весь світ театр, до перформативності лінгвіста Джона Остіна, до мистецького поняття, яке стало терміном театральної антропології Шехнера-Ґротовського), Олена

Левченко розглядає випадок запозичення терміну «перформативність» із пошукового театрального мистецтва і його метафоризацію, внаслідок якої термін набуває протилежного значення. Зрештою, авторка пропонує театральність як методологічну основу розрізнення значень «перформативності».

Лариса Венедиктова наголошує на «перформативності» в якості нового гуманітарного знання (НГЗ), одночасності теорії та практики у перформативному повороті в культурі. Тут не можна не згадати про кризу естетичного погляду і естетичне сприйняття як можливість зміни аспекту задля осмислення складного сучасного світу.

Лариса Бабій звертає увагу на випробовування перформативності власною практикою під час кількарічного мистецького-освітнього проекту *Performativity* групи *TanzLaboratorium*. Звертаючись до історії проекту, авторка заявляє про необхідність особистого простору уваги до власного сприйняття як передумови для політики.

Із проблемою перевстановлення (чи пошуку) кордонів між публічним і особистим, між мистецтвом і реальністю, між політикою та соціумом тощо має справу інший проект групи *TanzLaboratorium* – документальний театр «Експертиза», аналізу якого присвячена стаття Мар'яни Матвейчук. Мистецтво – як «вихід за надійні стіни дому» – «стає полем розгортання битви за долю світу».

Про ситуацію аномії (*lawlessness*) на прикладі невизнаної республіки Абхазії, куди, серед іншого, спрямовані зусилля добромисників із західного світу, які використовують мистецтво задля нормалізації аномійного стану, про потенціал мистецтва чинити спротив такій нормалізації йдеться в есе «*I am the Border. Reflections on Resistance, Cooperation and Art*».

Тему відповідальності людини у ситуації можливості появи штучного інтелекту та загроз перекладання цієї відповідальності на машинну обговорювали учасники семінару з інженером з програмного забезпечення Михайлом Зятіним.

До збірника також увійшли тексти-рефлексії глядачів вистави «Бенкет» (в рамках проекту TanzLaboratorium «Ідеальний театр»).

Перформативний поворот пропонує нові способи концептуалізації проблем, а також здатність швидше реагувати на процеси, що відбуваються у світі. Виникає ситуація, коли людина має шанс відмовитися від свого антропоцентристського погляду на світ – і в театрі, і в мистецтві, і в своїй екзистенції.

Можливо, перформативний поворот є також шансом діяти «і „в минулому“, і в теперішньому для того, щоб здійснити конкретні зміни в сучасній соціальній і політичній реальності»?

*Мар'яна Матвейчук,
науковий співробітник
НЦТМ ім. Леся Курбаса*